

KOSEC *PARANEMASTOMA QUADRIPUNCTATUM* POTVRDENÝ PRE SLOVENSKO

PAVEL BEZDĚČKA

Muzeum Vysočiny Jihlava, CZ – 586 01, Česká republika [bezdecka@muzeum.ji.cz]

BEZDĚČKA P, 2009: Harvestman *Paranemastoma quadripunctatum* confirmed for Slovakia. *Folia faunistica Slovaca*, 14 (9): 59-62.

Abstract: This paper represents my, not yet all known, published and unpublished data on the occurrence of harvestman *Paranemastoma quadripunctatum* (Perty, 1833) in Slovakia. Evidence of its occurrence comes from the central and western Slovakia for the years 1967 and 1989 and the specimens are deposited in the Czech museums. Previous published data has not been considered as a proven and therefore not accepted, and data from 1989 were never published. It is possible to consider the harvestman of *P. quadripunctatum* a new species for the fauna of Slovakia.

Key words: *Paranemastoma quadripunctatum*, harvestmen, fauna, Slovakia.

Tento príspevok venujem RNDr. P. Devánovi, ktorý nečakane zomrel 6. júna 2009.

ÚVOD

Kosec *Paranemastoma quadripunctatum* (Perty, 1833) obýva predovšetkým zatienené a vlhké biotopy v zmiešaných lesoch stredných a vyšších polôh, kde je možné ho nájsť aj na lesných okrajoch a vzácné preniká aj do otvorenej krajiny (krovité habitaty). Bol nájdený aj v jaskyniach. Je možno nájsť ho v opadanke, pod rozkladajúcim sa drevom a pod kameňmi. Veľmi dobre sa dá zaznamenať metódou zemných pascí. Vertikálne sa *P. quadripunctatum* vyskytuje od rovín až po horské polohy, najčastejšie je ale nachádzaný vo výškach od 400 do 1200 m (MARTENS 1978; STAŠIOV 2004).

P. quadripunctatum (locus typicus: okolie Mníchova) je považovaný za subatlantický až stredo-európsky montánný druh, rozšírený vo východnej Francii, ďalej v Belgicku, Holandsku, v celých Alpách, v horách a pahorkatinách strednej Európy až po severné Nemecko a východné Poľsko (MARTENS 1978).

V staršej literatúre sa nachádza niekoľko údajov o výskyte *P. quadripunctatum* na Slovensku (KRATOCHVÍL 1933, 1934, 1939; DUDICH et al. 1940; ŠILHAVÝ 1971, 1972). Žiaľ, žiadny z autorov sa nevenoval presnejšej lokalizácii nálezov a zbierkové

doklady neboli k dispozícii. Od roku 1972 nebol zverejnený žiadny nový nález kosca *P. quadripunctatum* na Slovensku.

L. Klimeš vo svojom check-liste koscov Českej republiky a Slovenska (KLIMEŠ 2000) druh *P. quadripunctatum* uviedol pre obidve krajiny bez osobitného komentára. Vychádzal pritom zo skutočnosti, že J. Martens vo svojej práci o koscoch strednej Európy (MARTENS 1978) údaj ŠILHAVÉHO (1972) akceptoval (Klimeš pers. com. 2000).

S. Stašiov, ktorý sa problematikou výskytu tohto druhu na Slovensku zaoberal (STAŠIOV 2003), v publikácii „Kosce Slovenska“ *P. quadripunctatum* pre Slovensko neuvádza a staršie údaje vysvetľuje ako „chybnú determináciu druhu *P. kochi* ako zástupcov druhu *P. quadripunctatum*“ (STAŠIOV 2004).

MATERÁL

V júni roku 2009 som získal dva doklady potvrdzujúce skutočnosť, že kosec *P. quadripunctatum* je príslušníkom slovenskej fauny.

1. Pri revízii zbierky L. Klimeša a sprievodných materiálov som objavil fotodokumentáciu niektorých koscov uložených v zbierke Národného múzea v

Prahe, ktorú L. Klimeš zhotovil v roku 2001, keď revidoval alebo determinoval časť tejto zbierky. Na niekoľkých fotografiách (obr. 1) sú zachytené exempláre *P. quadripunctatum* z kolekcie V. Šilhavého zo Slovenska. Následne som overil, že sa jedná o zber L. Korbela z roku 1967, ktorý je v NM Praha evidovaný pod ev. č. P6A – 3676. V skúmavkách sú vložené originálne popisky V. Šilhavého: „*Paranemastoma quadripunctatum* (Petra), V. Šilhavý determ., 832644“ a „ČSR, Slov. Středohoří, Dr Korbel leg.“

2. Pri determinácii zatiaľ nespracovaných starších zberov P. Devána z obdobia 1996 a 1997 z oblasti Bielych Karpát som spracoval materiál z lokality Stará Turá, dolina Trstie, (DFS 7171d), 690 m n. m., 18.6. až 12.7.1997, lgt. P. Deván. Jednalo sa o materiál zo zemnej pasce s formaldehydom. Vzorka obsahovala 2 M a 1 F druhu *P. quadripunctatum*, 2 M *Platybunus bucephalus* (C. L. Koch, 1835) a 2 F *Nemastoma lugubre* (Müller, 1776). Dokladový materiál je uložený v zbierke Muzea Vysočiny Jihlava.

Najbližší moravský nález *P. quadripunctatum* pochádza z Bílých Karpat (Česká republika), zo severozápadného svahu vrchu Veľká Javorina, nad obcou Strání – Květná, DFS 7172a (BEZDĚČKA 1996), coll. Muzeum Vysočiny Jihlava.

DISKUSIA

Nájdenie týchto dokladov ma viedlo k prevereniu vyššie uvedených starších literárnych údajov J. Kratochvíla a V. Šilhavého.

Prvú zmienku o výskyte kosca *P. quadripunctatum* na Slovensku uviedol J. Kratochvíl už v prvej tretine minulého storočia (KRATOCHVÍL 1933). Vo svojom „Přehledu zeměpisného rozšíření našich sekáčů“ uviedol v jednoduché prehľadnej tabuľke prítomnosť tohto druhu tak pre Čechy a krajiny Moravsko-sliezske, ako aj pre Slovensko a Podkarpatskú Rus (Sic!). V texte potom druh „*N. quadripunctatum* so svojimi subspeciemi“ zaradil do skupiny tzv. stredoeurópskych prvkov.

V práci „Sekáči Československé republiky“ (1934) Kratochvíl ešte uznával Roewerovu systematiku rodu *Nemastoma* (Roewer 1923) a pre vtedajšiu ČSR (vrátane Podkarpatskej Rusi) zaradil do zoznamu ôsmich poddruhov druhu *N. quadripunctatum*, vrátane *N. quadripunctatum quadripunctatum* Perty a *N. quadripunctatum kochi* Nowicki. Pre *P. q. quadripunctatum* uviedol Kratochvíl dva údaje z územia Slovenska. Jedná sa o zber *N. q. quadripunctatum* F. Millera z okolia Štubníanských Teplíc (dnešných Turčianskych Teplíc) a materiál *N. quadripunctatum wernerii* Kulczyński od S. Hrabého z Ta-

Obr. 1. *Paranemastoma quadripunctatum* Perty, 1833 – coll. NM Praha (ex coll. Šilhavý) – z lokality uvedenej ako „Slovenské Středohoří“ (foto Klimeš 2001).

tier (tento údaj prevzal tiež ŠILHAVÝ (1971)). Okrem toho Kratochvíl informoval aj o exemplároch *N. q. quadripunctatum* uložených v budapeštianskom múzeu s etiketou „Rusínsko: Cavern Plopa“.

Neskôr však KRATOCHVÍL (1939) podrobil Roewerovu systematiku rodu *Nemastoma* C. L. Koch kritike a vyjadril s ňou nesúhlas. Diskutoval rozdielnosť morfológických znakov jednotlivých foriem, najmä znakov na kopulačných orgánoch a na bazálnych článkoch chelicer. Rovnako tak diskutoval problematiku geografického rozšírenia týchto foriem. Pritom vychádzal z materiálov nielen svojich, ale aj z jedincov nazhromaždených v zbierkach F. Millera, E. Bartoša, V. Šilhavého a E. Schenkela z Bazileja. Ďalej využil doklady uložené v zbierkach múzeí vo Viedni, Budapešti, Frankfurtu n. M. a v Brémach. Vo svojej práci venoval Kratochvíl veľkú pozornosť predovšetkým poddruhom *N. q. kochi* a *N. q. silli* Herman, u ktorých veľmi podrobne opísal charakteristické morfológické znaky. Druh *N. quadripunctatum* tu charakterizuje ako „pohorský stredoevropský druh, ktorý zasahuje na juh až do Pyrenej a sev Bosny. V našich krajinách žije roztrúsené na chladnejších a vlhčích biotopech“. K tejto charakteristike Kratochvíl pridal najnovšie nálezy *N. q. quadripunctatum* z Čiech, Moravy a tiež lokalitu „Berezný v P. Ukrajine“.

Z citovaných prác usudzujem, že Kratochvíl si bol dobre vedomý rozdielov medzi (dnešnými) druhmi *P. quadripunctatum* a *P. kochi*. Ak túto možnosť pripustíme, musíme brať Kratochvílove údaje o výskyte *P. quadripunctatum* na Slovensku a na Ukrajine ako veľmi závažné, aj keď dokladový materiál zatiaľ nebol nájdený.

ŠILHAVÝ (1956) sa vo svojej najvýznamnejšej práci problematike rozšírenia *P. quadripunctatum* (vtedy ešte *Nemastoma quadripunctatum*) veľmi nevenuje. Uvádza, že tento druh sa „vyskytuje vo vyšších polohách; v našich krajinách hojněji nad 500 m, v nižších polohách je riedší. Byl nalezen častěji na celém území naší republiky; v karpatské části je riedší a je tam ve vyšších polohách nahrazen druhem *N. kochi*.“ Žiadnu bližšiu lokalitu *P. quadripunctatum* pre Slovensko však Šilhavý neuvádza.

Jediný údaj V. Šilhavého o konkrétnom výskyte *P. quadripunctatum* na Slovensku pochádza až z 70. rokov minulého storočia (ŠILHAVÝ 1972). Autor tu referuje o šiestich exemplároch *P. quadripunctatum* zo zberu prof. L. Korbela v „Slovenském Krušnohoří“ (sic!) z roku 1967. Bližšie informácie opäť chýbajú.

Tento Šilhavého údaj prevzal do svojej kritickej práce o koscoch strednej Európy aj J. MARTENS (1978). Píše: „ČSSR: im böhmischen Anteil der Sudeten und – südlich. der Beskiden / Hohen Tatra – im Slowakischen Erzgebirge (Slov. Krušnohoří, ŠILHAVÝ 1971).“ (sic!) O informáciách KRATOCHVÍLA (1933, 1934) alebo DUDICHA et al. (1940) sa Martens ne-

zmieňuje. Pre Poľsko prevzal Martens údaje od poľských kolegov (RAFALSKI 1961; STAREGA 1976), pričom pre juhovýchodnú časť Poľska uviedol, že v Beskydách a najmä v oblasti Vysokých Tatier *P. quadripunctatum* chýba.

Ako som uviedol vyššie, Šilhavého materiál, ktorý je uložený v NM Praha, lokalizoval do Slovenského Stredohoria. V článku, v ktorom informoval o tomto náleze, však autor uviedol Slovenské Krušnohorie (ŠILHAVÝ 1972). Šilhavý sa možno pomýlil alebo považoval oba tieto geografické názvy za synonymá týkajúce sa rovnakej oblasti. Je veľmi problematické v oboch prípadoch spresniť lokalizáciu nálezu, provizórne je však možné zjednotiť oba rozdielne údaje pojmom „stredné Slovensko“.

POĎAKOVANIE

Za pripomienky k textu a najmä jazykovú kontrolu som veľmi zviazaný RNDr. Stanislavovi Kalúzovi, CSc. (Ústav zoológie SAV, Bratislava).

REFERENCES

- BEZDĚČKA P, 1996: První příspěvek k poznání sekačů jihovýchodní Moravy. Sborník Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti 1: 52–55.
- DUDICH E, KOLOSVÁRY G & SZALAY L, 1940: Bars varmegye poksza basu (Arachnoidea) faunajanak alapvetése. Matematikai es természettudományi közlemények, Budapest 30 (3): 1–71.
- KLIMEŠ L, 2000: Checklist of harvestmen (Opiliones) of Czechia and Slovakia. Ekológia (Bratislava) 19, Suppl. 3: 125–128.
- KRATOCHVÍL J, 1933: Přehled zeměpisného rozšíření našich sekačů. Věda přírodní 16: 5–12.
- KRATOCHVÍL J, 1934: Sekáči (Opiliones) Československé republiky. Práce Moravské Přírodovědecké Společnosti 9/5: 1–35.
- KRATOCHVÍL J, 1939: Druhy skupiny *Nemastoma quadripunctatum* (Perty) a několik nových sekačů pro ČSR. Sb. Přírodověd. kl. v Třebíči za rok 1938, 3: 73–81.
- MARTENS J, 1978: Spinnentiere, Arachnida: Weberknechte, Opiliones. Die Tierwelt Deutschlands. Vol. 64, Jena, 464 pp.
- RAFALSKI J, 1961: Prodrum Faunae Opilionum Poloniae. Pozn. Towarz. Przyj. Nauk Prace Kom. Biol. 25: 1–47.
- ROEWER CF, 1923: Die Weberknechte der Erde. Fischer Verlag, Jena, 1116 pp.
- STAREGA W, 1976: Opiliones – Kosarze (Arachnoidea). Fauna Polski, Fauna Poloniae 5, Warszawa, 197 pp.
- STAŠIOV S, 2003: Výskyt *Paranemastoma quadripunctatum* (Opiliones) na Slovensku. p. 18. In: ROLLER L (ed.), Entomologická konferencia 2003. Zborník abstraktov, 18. a 19. júna 2003. Mošovce, Penzion Drienok.
- STAŠIOV S, 2004: Kosce (Opiliones) Slovenska. Technická univ. vo Zvolene, Vedecké štúdie 3/2004/A, 118 pp.
- ŠILHAVÝ V, 1956: Sekáči – Opilionidea. Fauna ČSR, No. 7. Nakladatelství ČSAV, Praha, 273 pp.

ŠILHAVÝ V, 1971: Sekáči – Opilioneida. pp. 33–49. In: DANIEL M & ČERNÝ V (eds), Klíč zvířeny ČSSR IV., Academia, Praha, 603 pp.

ŠILHAVÝ V, 1972: Druhý příspěvek k poznání Československých sekáčů (Opilioneida). Zprávy Československé společnosti entomologické při ČSAV, Praha, 8: 93–96.

Submitted: 4.8.2009

Accepted: 18.9.2009

Published online: 3.11.2009